

Відповідно до абзаців 1 та 2 § 5 JGG передбачено три категорії правових наслідків учинення злочину неповнолітніми: 1) виховні заходи (Erziehungsmaßregeln); 2) виправні (дисциплінарні) заходи (Zuchtmitteln); 3) заходи покарання для неповнолітніх (Jugendstrafe). Водночас слід зазначити, що найчастіше, якщо останнє не суперечить характеру протиправного діяння та особі винного, застосовуються заходи виховного характеру¹.

6. Отже, головною відмінністю Закону «Про суди для молоді» 1974 р. (JGG) є те, що кримінальні покарання за діяння, передбачені цим Законом, зазвичай не застосовуються. Останнє зумовлене тим, що основним завданням ювенальної юстиції у Німеччині є не помста і кара, а запобігання вчиненню нових злочинів з боку молодих людей. Молодіжне кримінальне право ФРН установлює певні заходи запобігання вчиненню правопорушень, заходи виховного характеру щодо неповнолітніх, які сприяють становленню молоді як добропорядних громадян. У Законі закладена концепція виховання, яку сформульовано у § 2 JGG та яка пронизує практично усі без виключення норми молодіжного кримінального права ФРН². Таким чином, вибір певних заходів впливу на неповнолітніх завжди зорієнтований на мету спеціальної превенції, профілактику рецидиву та відіграє допоміжну роль у процесі виховання й подальшої соціалізації молоді людини.

О. О. Шуміло, лаборант відділу дослідження проблем слідчої, прокурорської, судової діяльності НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПРН України

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У тезах необхідність визначення особливостей дії загальноправового принципу гуманізму в кримінальному праві України. Проводиться аналіз трансформації теоретико-правового змісту принципу і його нормативного закріплення в кримінальному законодавстві України.

¹ Laubenthal K., Baier H., Nestler N. Jugendstrafrecht. – 2. Auflage. – Berlin Heidelberg : Springer-Verlag, 2010. – S. 158.

² Streng F. Jugendstrafrecht. – 3. Auflage. – Heidelberg München : C. F. Müller-Verlag, 2012. – S. 13.

В тезисах рассматривается необходимость определения особенностей действия общеправового принципа гуманизма в уголовном праве Украины. Проводится анализ трансформации теоретико-правового содержания принципа и его нормативного закрепления в уголовном законодательстве Украины.

The need for defining the special features of enforcing the common legal principle of humanism in the criminal law of Ukraine has been considered. The analysis of the principle's theoretical and legal content and its normative fixation in the criminal legislation of Ukraine have been provided.

Сучасний етап розвитку правових наук характеризується розширенням понятійно-категоріального апарату, зміцненням міждисциплінарних зв'язків та поглибленням інтегративних тенденцій в усіх сферах досліджень. Звернення до філософії, етики, психології, екології, соціології, інформаційних технологій тощо дозволяє правовим наукам акумулювати останні наукові розробки для досконалого регулювання суспільних відносин.

Завдяки каральній та охоронній функціям кримінальне право яскраво вирізняється з-поміж інших галузей юриспруденції, наділяючи державу потужним репресивним апаратом. Однак за відсутності збалансованої системи загальних засад воно може поставити під загрозу демократичний суспільно-політичний устрій держави. Тому особливого значення набуває наукова розробка та подальше удосконалення керівних начал кримінального права, які надають кримінальній політиці України глибинний аксіологічний зміст.

На думку провідних вітчизняних і зарубіжних учених, однією з невід'ємних засад кримінального права є гуманізм як соціально-етична максима сучасного світогляду. Гуманізм тлумачиться як ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності, людяність¹. До традиційних постулатів секулярного гуманізму належать: визначення державною владою цінності людини, повага до людської особистості, її гідності, прагнення забезпечити і гарантувати основні права і свободи, ефективне здійснення соціальних завдань та функцій держави, підвищення рівня загальної та правової культури, а також створення гуманістично орієнтованої системи правового виховання². У кримінально-правовому контексті одним із найбільш слухних, на

¹ Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – С. 266.

² Конституційно-правові засади становлення української державності / В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Тодики. – Х. : Право, 2003. – С. 17-18.

нашу думку, є визначення, запропоноване С. П. Погребняком: гуманізм як ідеологія, що орієнтується насамперед на позитив людини при визнанні її негативу, який потребує контролю й обмежень¹. Стрижень гуманізму в пострадянській кримінально-правовій доктрині більшість учених вбачають в обопільному захисті кримінальним законом як потерпілого від злочину, так і обвинуваченого². Яскравим прикладом цієї позиції є тлумачення принципу гуманізму як забезпечення безпеки людини в Кримінальному кодексі Російської Федерації³. Такий підхід до змісту принципу гуманізму на сьогодні вважається пріоритетним для удосконалення кримінального законодавства та судової практики. Проте, на нашу думку, розуміння під такою ідеєю концентрованої орієнтації лише на самоцінність людини є дещо обмеженим та занадто ідеалізованим. Так, буремні події світових війн, глобальні проблеми екології, ядерна загроза поставили під сумнів піднесений погляд на людську природу, запропонований європейськими мислителями Нового часу. На противагу останньому, німецький філософ М. Гайдеггер проголосив, що гуманізм, що передбачає людяність людини на основі її близькості до буття, може бути досягнутий лише в екстатичному переживанні людини, коли вона залишається на межі буття та небуття. Тобто в сучасному контексті людина в повсякденній діяльності має орієнтуватися не на обмежені бажання й пристрасті, а на найвищі духовні цінності, що спрямовані на збереження життя на Землі та спонукають суспільство до духовного самовдосконалення⁴.

Такий підхід був розвинений та переосмислений прихильниками нового, інтегративного гуманізму як якісно нової філософської концепції ХХІ ст. Одним із популярних в такому руслі визначень є новітнє

¹ Погребняк С. П. Втілення принципу гуманізму в праві // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2007. – № 1 (48). – С. 33-42

² Див.: Курс уголовного права: Общая часть. – Т. 1 : Учение о преступлении : учебник / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Т. М. Тяжковой. – М., 1999. – 592 с.; Погребняк С. П. Втілення принципу гуманізму в праві // Вісн. Акад. правов. наук України. – 2007. – № 1 (48) – С. 33-42; Лопашенко Н. А. Основы уголовного-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 339 с.; Чердниченко Е. Е. Принципы уголовного законодательства: понятие, система, проблемы законодательной регламентации. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 192 с.

³ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ // Собр. зак-ва РФ. – 1996. – № 25. – Ст. 2954.

⁴ Токман О. Новий гуманізм як передумова формування цивілізації // Філософські обрії : наук.-теорет. часопис. – 2004. – № 12. – С. 100-111.

тлумачення гуманізму як світогляду, в центрі якого знаходиться людина як вища та пріоритетна щодо себе цінність, але рівноправна в низці інших фундаментальних цінностей – суспільства, тваринного світу та космосу¹.

Беручи вказану позицію за основу для розуміння принципу гуманізму в кримінальному праві, ми вбачаємо його в утвердженні та охороні загальнолюдських цінностей, всебічному захисті всіх сторін людського буття, формуванні правосвідомості, що ґрунтується на співчутті та повазі до інших людей, збереженні довкілля, а також дбайливому ставленні до всіх форм життя. Безпосереднім втіленням такого тлумачення гуманізму є кримінально-правова охорона відчутно ширшого, порівняно з Кримінальним кодексом УРСР 1960 р., спектра суспільних відносин, зокрема, особи та її прав, довкілля, громадського порядку та моральності, правосуддя, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку тощо. Вітчизняний законодавець поділив велику главу КК 1960 р. про відповідальність за злочини проти особи на 3 самостійні розділи: «Злочини проти життя та здоров'я особи» (II), «Злочини проти волі, честі та гідності особи» (III), «Злочини проти статевої волі та статевої недоторканості особи» (IV), а також доповнив новий КК такими розділами, як «Злочини проти довкілля» (VIII), «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» (XX). Доцільність такого розділення підтвердила практика застосування новітнього кримінального законодавства².

Таким чином, на сьогодні принцип гуманізму як одна з ґрунтовних засад кримінального права України не може бути зведений до суми засобів правового захисту потерпілого від злочину та особи, обвинуваченої у його вчиненні. Цей загальний правовий припис знаходиться у стані динаміки та становить комплексний підхід до регулювання специфічної сфери суспільних відносин із позиції беззастережного визнання цінності прав, свобод і законних інтересів особи, поваги до моральних підвалин суспільства та турботливого ставлення до навколишнього середовища.

¹ Кувакин В. А., Сенчихина Ю. Б. Идея гуманизма: обзор определенных и точек зрения // Здравый смысл. – 2012. – № 2 (63). – С. 37.

² Сташис В. В., Тацій В. Я. Концептуальні положення і система чинного Кримінального кодексу України // Щорічник українського права : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2010. – С. 172-182.